

PLUKK!
STUDER!
SPIS!

SMÅSANKERNE

på sopptur

Soppen er et fantastisk vesen!

Soppen er hverken dyr eller plante, men tilhører sitt helt eget rike – soppriket. Den spiser og fordøyer maten sin slik som oss dyr, men på utsiden av kroppen!

Når vi plukker sopp i skogen, er det egentlig bare frukten vi plukker. Under bakken lever myce-

let, et nettverk av tråder,

som et slags under-

jordisk tre. Treet

får ikke epler,

men sopp, som

popper opp.

Istedenfor frø

lager soppen

millioner av

bittesmå sporer

som spres med

vinden.

Noen sopper lever

sammen med røttene

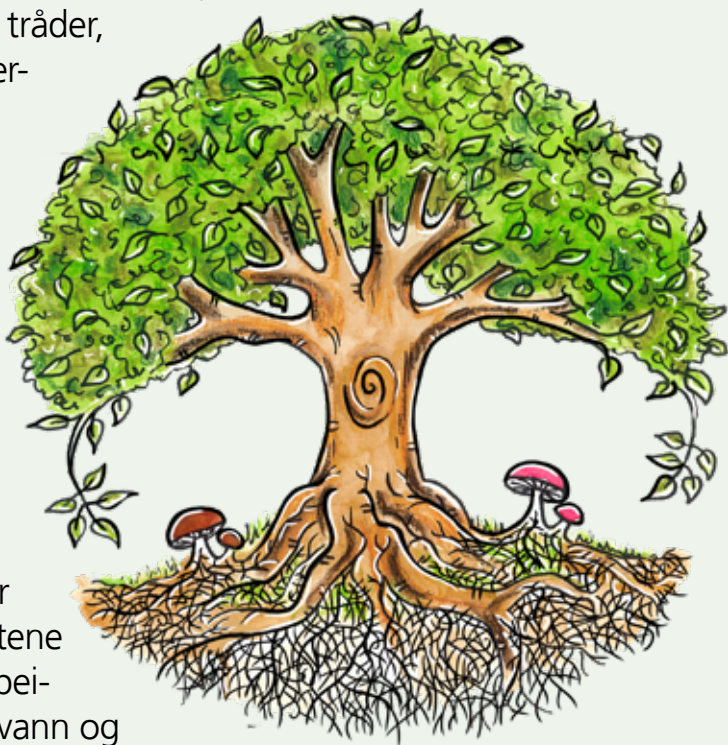
til trær, og samarbei-

der om å fordele vann og

næringsstoffer. Derfor er det

noen arter du bare finner sammen med for eksempel bjørk

eller gran.

Gode råd

- Bare spis sopper du er helt sikker på!
- Lær deg de viktigste giftsoppene – se side 9-11, og legg sopper du er usikker på i en egen kurv eller tett papirpose så de ikke blander seg med matsoppene
- Ikke spis rå sopp, sopp som er råttent eller full av mark
- Legg soppen i en papirpose eller åpen kurv for at den skal holde seg frisk og fin til du kommer hjem.

Soppkontroll

Det finnes soppkontrollører som kan veldig mye om sopp, og som gjerne sjekker soppen din for deg. På soppkontroll er det også ofte utstillinger av mange sopper!

På soppkontroll.no finner du kontroller i nærheten av deg, og også appen Soppkontroll. Der kan du sende inn bilder av soppen du har funnet, og så vil en soppkontrollør, fortelle deg om det du har funnet kan spises – eller må kastes.

Disse merkene betyr

Giftig – inneholder gift og er farlig å spise!

Ikke matsopp – smaker vondt, eller kan gjøre deg uvel

Spiselig sopp – dette er god mat!

Oppbygning av sopp-frukten

For å bli kjent med soppen er det lurt å lære navnet på de ulike delene. Deretter ser du etter kjennetegn på hver del. Er formen rund eller flat? Kjennes den knudrete eller glatt? Hvilken farge har den?

Velum

er en slags pose som beskytter baby-soppen. Den sprekker når soppen vokser og kan bli til vorter, ring, slør eller slire på stilken.

Husk at sopper kan se veldig ulike ut selv om det er samme art. De forandrer seg fra de er små til de blir gamle, hvor de vokser og om det er tørt eller vått vær.

Se under soppen!

Det første du gjør for å finne ut hvilken sopp du har funnet er å se under hatten. Der finner du sporelaget. Vi deler soppene i ulike grupper etter hva slags form de har på sporelaget.

Skivesopper – undersiden har skiver som kan skrapes av. Disse soppene er det mange av, og det er i denne gruppen de farligste giftsoppene finnes.

Ribbesopper – ribbene bukter og deler seg som grenene på et tre. De sitter fast på soppen og er vanskelig å skrape av. I Norge er det ingen giftige ribbesopper, men mange gode matsopper.

Rørsopper – undersiden ser og kjennes ut som en svamp, men egentlig er det mange tynne rør som ligger tett-i-tett under hatten. Det er ingen giftige arter i Norge, men noen smaker veldig vondt!

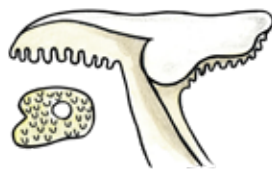
Piggsopper – undersiden har tett-i-tett med pigger, nesten som et piggsvin. Lyse og myke piggsopper er spiselige og har ingen forvekslingsarter.

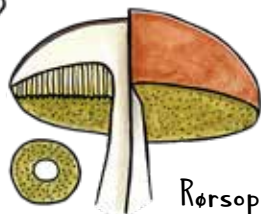

Sorter soppene

Ta med flere kurver eller små esker når du skal på tur og plukk alle de ulike soppene du ser!

Piggsopp

Rørsopp

Undersøk sporelaget til hver sopp nøye for å se om det er en skivesopp, rørsopp, piggsopp, ribbesopp eller noe helt annet. Bruk gjerne et forstørrelsesglass.

Sorter soppene i ulike esker. Da slipper du å blande giftige skivesopper med spiselige piggsopper. Når du er trygg på de ulike sporelagene har du kommet langt på vei for å lære mange spennende arter!

Er du nybegynner kan det være lurt å starte med å lære seg rør-, ribbe- og piggsopper som ikke har farlige forvekslinger. Vent med skivesoppene til du er blitt litt tryggere.

Ribbesopp

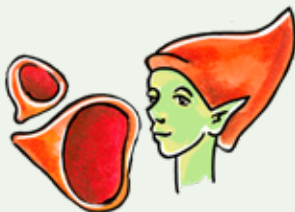

Skivesopp

Tips! Mange synes det er vanskelig å se forskjell på skiver og ribber. Om du kjøper ribbesoppen kantarell og skivesoppen østerssopp eller sjampinjong i butikken kan du øve deg på dem.

Soppens mange former

Soppfrukten kan ha veldig mange merkelige fasonger. Den forsøker å lage størst mulig overflate å slippe sporene sine fra. Den bruker også ulike triks for å spre sporene så langt som mulig. Her er noen fine sopper du kan se etter.

Skarlagen vårbeger – heter «elf cap» på engelsk – det betyr alvelue.

Klubbesopp – kan kanskje brukes til å jakte mammut?

Morkler – med sine mange folder og hulrom kan de minne om en hjerne!

Korallsopp – likner korallene som vokser i havet.

Stanksopp – ser ut som en skummel heksefinger.

Kjemperøyksopp – blir like stor som, og ser ut som, en stor hvit fotball.

Er det farlig å ta på soppen?

Nei, det er aldri farlig å ta på giftig sopp! Giften kan ikke gå gjennom huden, men må inn i munnen og ned i magen for å gjøre skade.

Det er viktig å lære og bli kjent med de giftigste soppene også. For å gjøre det må du plukke dem opp, slik at du kan undersøke alle deler.

Men – vask alltid hendene etterpå!

Pass bare på at det ikke sitter små biter igjen under neglene eller på kniven, som du senere kan få i deg ved et uhell.

Ikke legg sopper du er usikker på i kurven sammen med andre sopper som kan få biter av giftsopp på seg.

Tips!

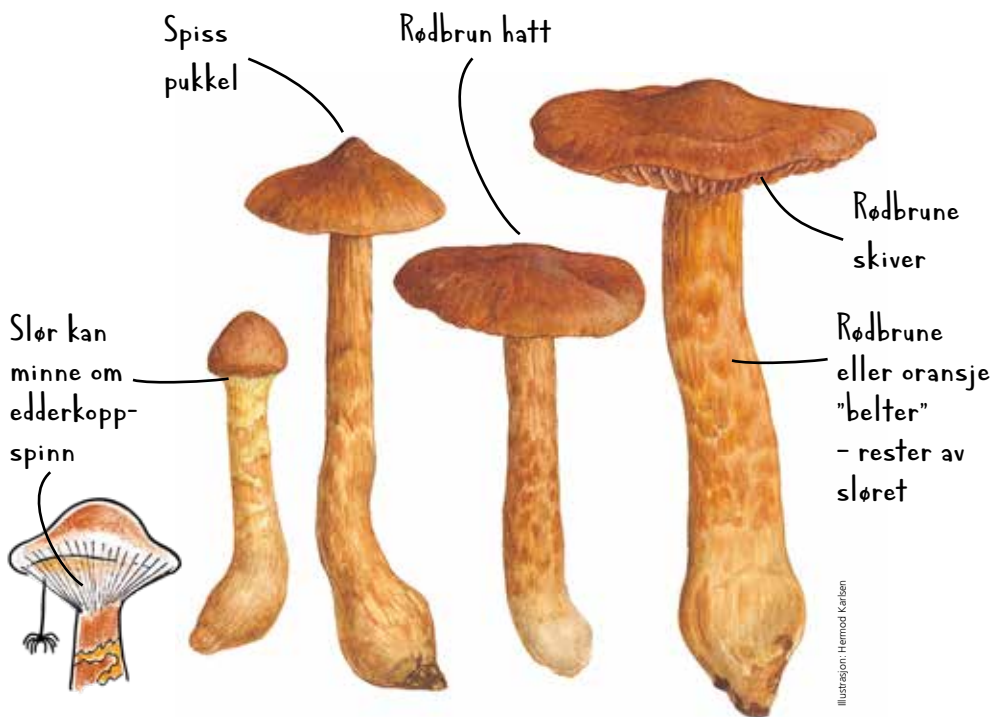
Tørk av kniven og hendene i mosen, om du ikke har vann i nærheten.

Spiss giftslørsopp - skivesopp

Spiss giftslørsopp og butt giftslørsopp er blant de giftigste soppene vi har i Norge. Selv små biter kan gjøre deg syk. Disse soppene er rødbrune, og kan være både små eller ganske store. Derfor er de vanskelige å skille fra andre brune skivesopper. En god regel er å **la brune sopper med brune skiver bli igjen i skogen.**

Fakta

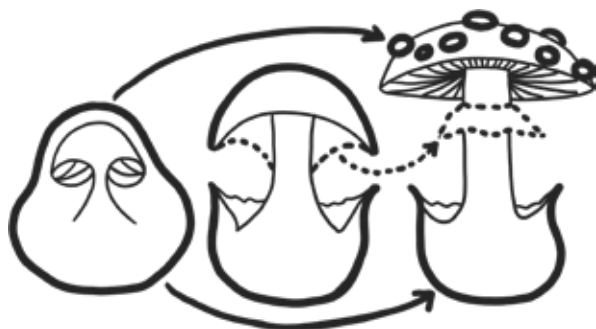
Spiss giftslørsopp vokser ofte i blåbærskog med mye mose, og er ganske vanlig der du finner andre gode matsopper, som traktkantarell.

Fluesoppene - skivesopper

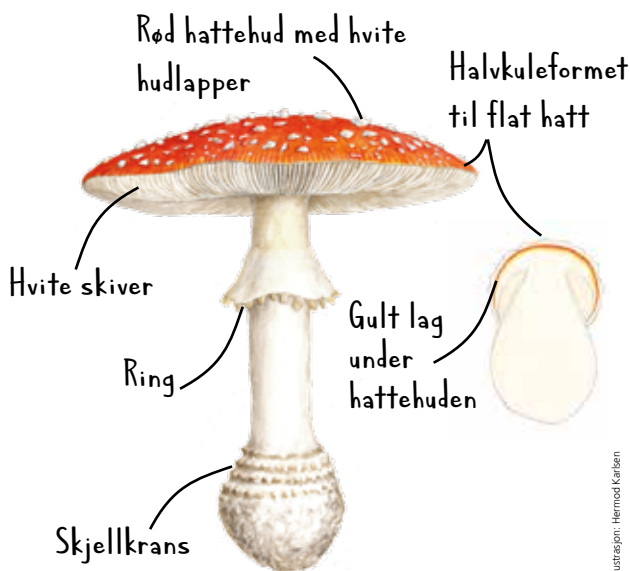
«Alle» kjenner den røde fluesoppen, men enda skumlere er slektningene hvit fluesopp og grønn fluesopp. Vi har mange ulike fluesopper i Norge med eller uten hudlapper og ulike farger på hatten.

Felles for dem er at de har helt hvite skiver, med hvitt sporepulver. En god nybegynnerregel er derfor å **la sopper med hvite skiver bli igjen i skogen**.

Fluesoppene dukker fram som et «egg» på bakken. Posen rundt blir til ringen på stilken. Ved basis kan soppen ha en skjellkrans eller stå som i en pose. Men husk at disse kjennetegnene kan bli borte.

Rød fluesopp

Illustrasjon: Hermod Karlsen

Hvit fluesopp

Kan gulne litt når den blir gammel

Hvit fluesopp, har gjerne en litt skjev hatt, som en luntende gammel mann på tur i skogen.

Hvit klokkeformet til flat hatt

Hvite skiver

Ring

Hvit stilk

Poseformet slire

Illustrasjon: Hermod Karlén

Grønn fluesopp

Klokkeformet til flat hatt

Olivengrønn, gulaktig eller nesten hvit farge på hatten

Hvite skiver

Ring

Hvit eller lysegrønn stilk

Poseformet slire

Rødskrubb - rørsopp

En stor og god sopp som vokser med bjørk, både i skog og på gressplen.

Viktig! Rødskrubb er giftig som rå, og må varmebehandles i minst 15 minutter på middels til høy temperatur.

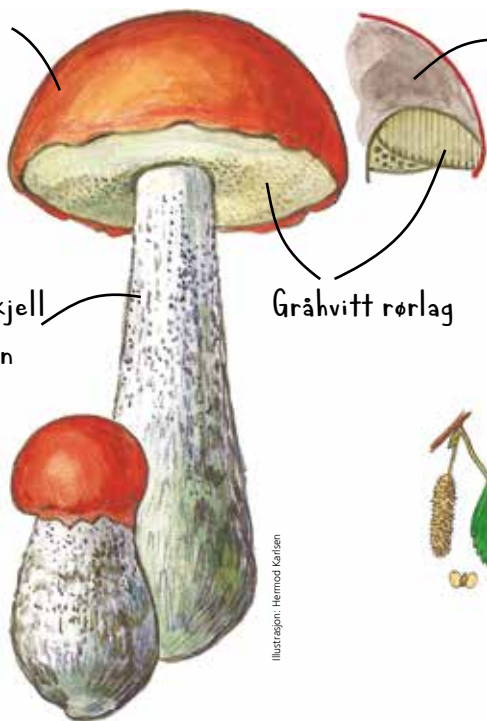
Halvkuleformet rødbrun/
oransje hatt

Gråblått kjøtt
etter noen
minutter i luft

Svarte skjell
på stilken

Gråhvitt rørslag

Vokser med
bjørk

Illustrasjon: Hermod Karlén

Visste du at

Det finnes mange ulike skrubber. Alle er rørsopper med svarte eller brune små skjell på stilken. Alle kan spises, men må varmebehandles i minst 15 minutter.

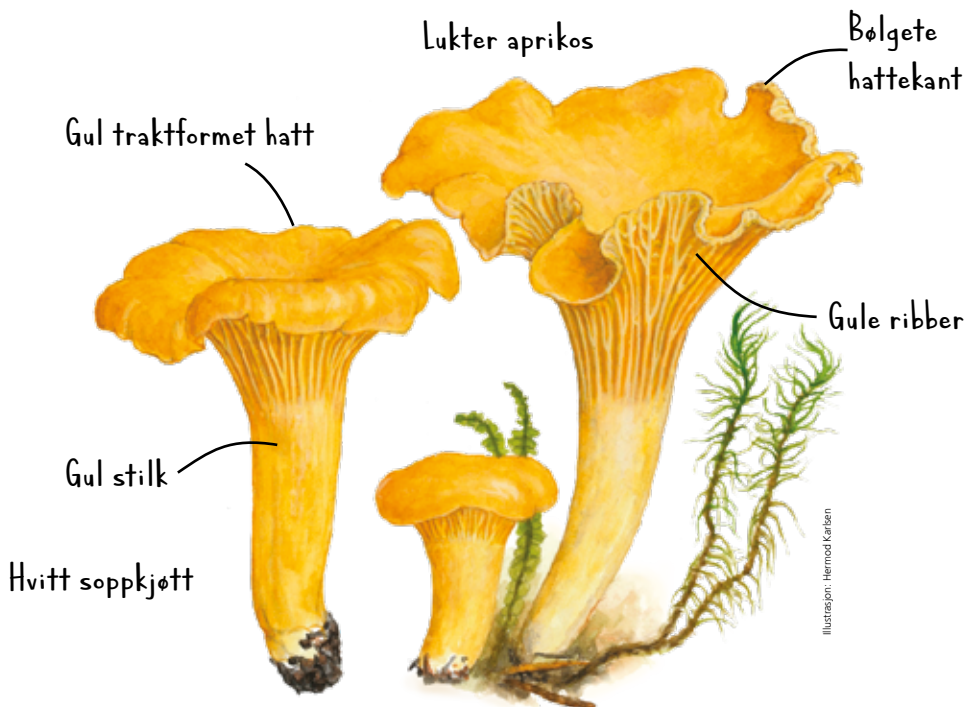

Illustrasjon: Hermod Karlén

Kantarell - ribbesopp

Veldig mange er trygge på å plukke kantarell fordi den har tydelige kjennetegn og mange kjenner den fra butikken. Den lukter deilig av aprikos, og smaker nydelig!

Falsk kantarell kan ligne på ekte kantarell, men den har skiver, ikke ribber. Du kan bli dårlig i magen om du spiser mye av den.

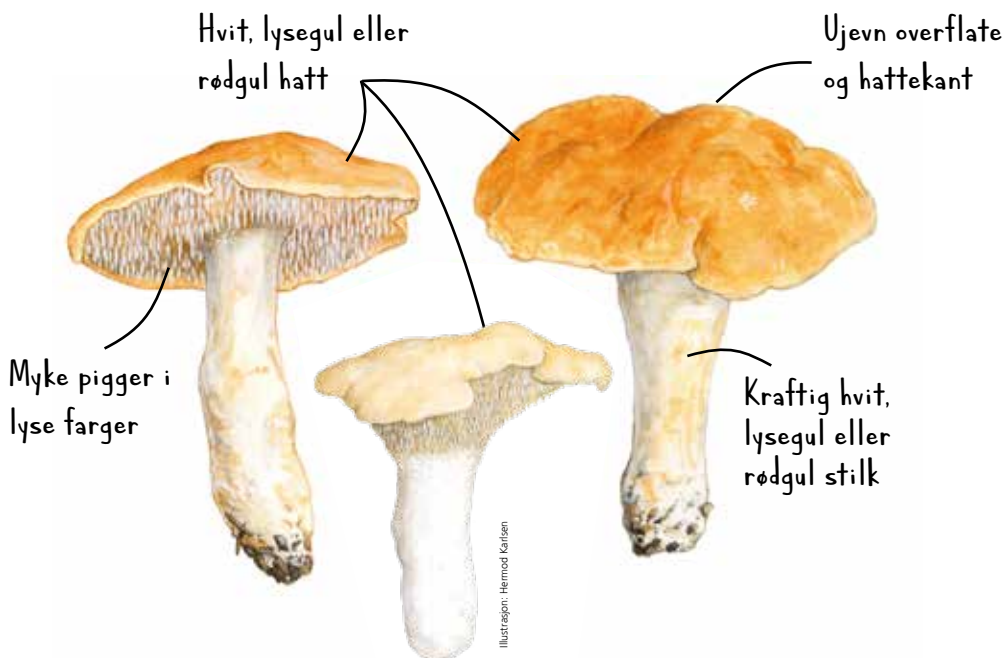

Matpiggsopp - pigger

Dette er veldig gode matsopper som er enkle å lære seg og bli trygg på. De er vanlige i hele landet. De vokser ofte flere sammen i store ringer.

Alle piggsopper med myke lyse pigger er spiselige.

Fakta

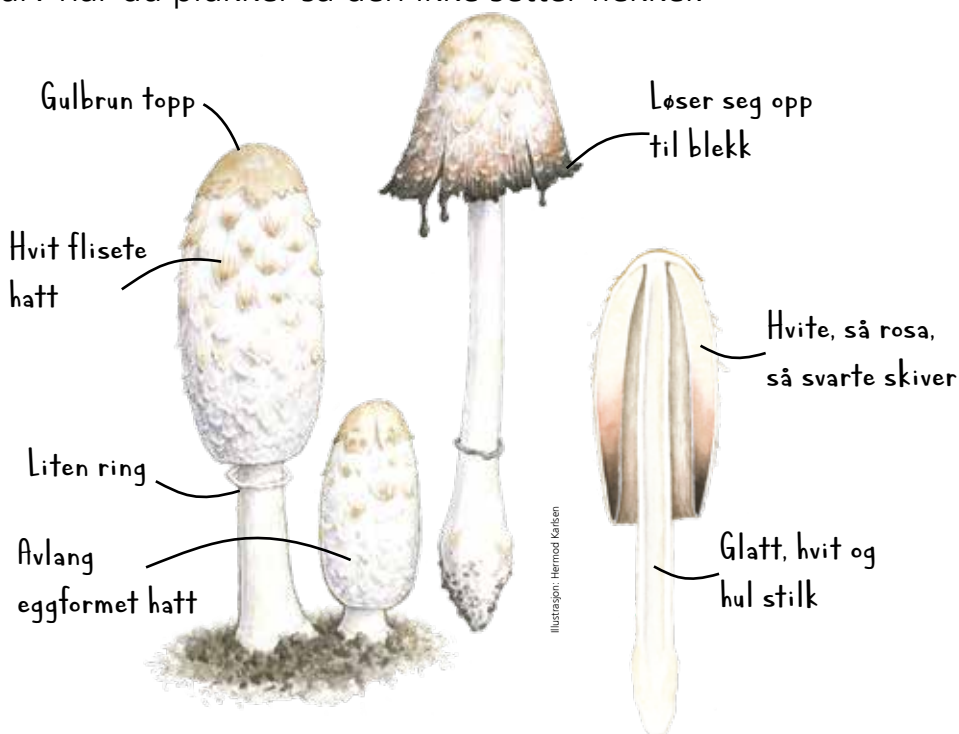
Sneglene er ikke så glad i piggsopper, så det er ofte enkelt å finne pene eksemplarer.

Matblekksopp - skivesopp

Matblekksopp er en skivesopp, men likner ikke på noen av de giftige skivesoppene. Den ser nesten ut som en litt lurvete hattifnatt?

Matblekksopp vokser på plen, og når den blir eldre løser hatten seg opp til blekk. Legg den i plast eller i en egen kurv når du plukker så den ikke setter flekker.

Tips

Legg eldre hatter i et glass og vent til de løser seg opp, så har du et blekk du kan male og tegne med.

Hvordan rense soppen

For å unngå barnåler, jord og bæss i maten må du rense soppen! Det er fint å gjøre dette allerede i skogen, så slipper du å bære markspist sopp med hjem.

Når du renser kan du i tillegg få en ekstra titt på hver enkelt sopp. På den måten kan du oppdage skumle blindpassasjerer før du legger dem i kurven din.

PS. Vil du at en soppkontrollør skal kontrollere soppen må du vente med å rense den så du ikke skjærer bort viktige kjennetegn!

Slik gjør du:

Børst bort jord og barnåler, og skjær av basis på stilken.

Del soppen på langs for å se om den er veldig markspist. Litt hull går bra, men er det mye må du kaste soppen.

Noen sopper har slimete hattehud som bør fjernes ute i skogen. Ta tak i kanten på hattehuden med kniven og dra den av.

Skjær bort rørlaget fra store rørsopper hvis det føles veldig mykt eller slimete.

Stekt sopp i skogen

Stekt sopp er enkelt og veldig godt! I skogen smaker det enda bedre! Du trenger en stekepanne og en stekespatte samt smør eller olje, salt og pepper og noen brødsiver.

Slik gjør du:

Kontroller og rens all soppen. Del store sopper i mindre biter. Legg soppen i stekepanna, og sett den rett på bålet eller bruk et stormkjøkken.

Det er mye vann i en sopp. Etter en stund vil den begynne å «svette» og slippe ut alt vannet.

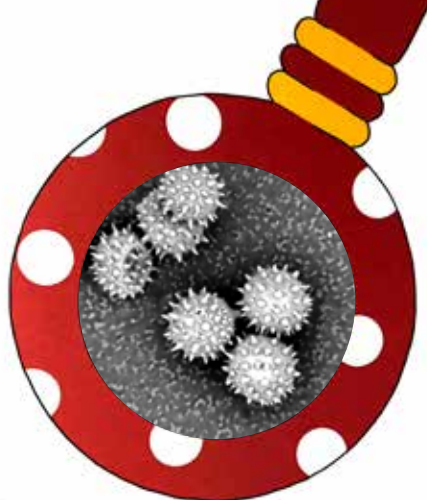
Når nesten alt vannet har fordampet har du litt smør eller olje i panna. Stek soppen til den får fin stekeskorpe og krydre med salt og pepper.

Legg soppen på en brødskive med smør og kos deg!

Ta en sporeprøve

Sporene er soppens måte å lage nye sopper på. De er bittesmå, som støv, men hvis du ser på dem i mikroskop har hver soppart ulik form på sine sporer.

Sporene har også ulike farger! Det er nyttig å vite om du vil lære mer om skivesoppene – eller bare lage veldig fine bilder!

Soppsporer, sett gjennom mikroskop

Slik gjør du:

Bruk alle de fine skivesoppene du ikke skal spise.

Skjær hele stilken av soppen, og legg hatten med sporelaget ned på et ark. Bruk gjerne ulike sopper, og legg flere sammen på ett ark om du vil lage et mønster.

Er soppene veldig tørre kan du dusje litt vann på dem.

Legg en plastpose eller et stort brett over arket og la det stå til dagen etter.

Neste dag kan du se resultatet! Ble det fint? Om du vil ta vare på bildet må du bruke en fikseringsspray.

Tips

Har du en sopp som ikke laget avtrykk? Kanskje den har hvitt eller lyserosa sporepulver. Forsøk å legg den på et svart eller farget ark for å se de lyse fargene.

PLUKK!
STUDÉR!
SPIS!

Vil du lære mer?

Vi vil at små og store skal få oppleve gleden ved å smake på sopp – og vi kan lære deg hvordan!

Vi har kunnskapsrike og engasjerende kursholdere over hele landet som tar med seg familier, skoleklasser, barnehager og andre grupper på tur for å oppdage og lære om nye spennende arter, som vi tilbereder sammen utendørs.

Du kan lese mer og finne flere aktiviteter på plukkstuderspissoppognyttevekster.no. Følg oss på Facebook og Instagram.

Ønsker du kurs der du bor, eller for en spesiell gruppe? Ta kontakt med din lokalforening, eller post@soppognyttevekster.no

Utgitt med støtte fra:
Sparebankstiftelsen DNB og
Kultur- og likestillingsdepartementet

SPAREBANKSTIFTELSEN
DNB

